

Свобода Євгенія Юрївна,

професор кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Юсупов Володимир Васильович,

провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем експертно-криміналістичного забезпечення навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЛУЧЕННЯ ОБ'ЄКТІВ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

У сучасних умовах розвитку суспільства ефективна протидія злочинності неможлива без широкого застосування органами досудового розслідування сучасних науково-технічних засобів, належних організаційних і тактичних методів і прийомів виявлення, фіксації, вилучення та використання доказів у кримінальному провадженні. Як відомо, невідкладною слідчою (розшуковою) дією є огляд місця події, що в більшості випадків має виключне значення для збирання матеріальних слідів кримінального правопорушення.

Питання участі спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій, зокрема, під час огляду місця події, розглядалися в роботах А.А. Вайнштейна, О.М. Зініна, Н.І. Клименко, О.Н. Колесниченка, В.К. Лисиченка, Г.А. Матусовського, В.М. Махова, Е.Б. Мельникової, М.П. Молибоги, Е.О. Разумова, Б.В. Романюка, О.В. Селіной, І.М. Сорокотягіна, В.Ю. Шепітька, В.І. Шиканова та ін.

Практичні питання технології роботи зі слідами біологічного походження частково висвітлюються в роботах таких учених, як Л.О. Барсегянц, М.А. Бронникова, І.В. Лозинский, Т.Ф. Моїсєєва, І.О. Перепечина, В.І. Старовойтова, Т.В. Стегнова, В.В. Томілін, А.К. Туманов та ін.

Огляд місця події проводиться прокурором або, як правило, слідчим, який є керівником слідчо-оперативної групи. У разі залучення

до огляду спеціаліста (в порядку ст.ст. 71, 237 КПК України) [1] він надає допомогу слідчому за його вказівкою для: виявлення слідів та предметів, що мають відношення до події; візуалізації слабовидимих та невидимих слідів; попереднього дослідження та пояснення механізму утворення слідів; проведення фотозйомки (відеозйомки); складання планів, схем тощо; виготовлення копій, зліпків тощо; пакування виявлених слідів та предметів-слідоносіїв; отримання зразків для проведення порівняльних досліджень; фіксації результатів слідчої (розшукової) дії у протоколі.

Спеціаліст під час огляду місця події з'ясовує конкретний час або проміжок часу вчинення злочину та з урахуванням давнини утворення слідів визначає алгоритм застосування методів виявлення (візуалізації) невидимих, слабовидимих слідів із врахуванням того, що зазначені сліди можуть нести, перш за все, запахову, дактилоскопічну та біологічну (ДНД-профілі) інформацію про людину, за допомогою якої може бути ідентифікований злочинець. Кожен предмет, на якому могли утворитися сліди, спеціаліст бере в руки в рукавичках таким чином, щоб не змінити, не ушкодити та не втратити сліди; у разі можливості вилучити предмети, на яких під час вчинення злочину могли бути утворені сліди, з відповідним упакуванням для досліджень в лабораторних умовах. У разі неможливості вилучення предмета із можливою наявністю на ньому невидимих слідів, наявністю слабовидимих слідів спеціаліст обробляє його для візуалізації невидимих слідів, підсилення контрасту слабовидимих слідів і, відповідно, фотографує їх за правилами судової фотографії та відкопійовує на слідокопійовальні матеріали (дактилоскопічні плівки, стрічки типу «скотч» тощо), або вилучає їх шляхом виготовлення зліпків, зіскобу, змиву тощо.

У разі неможливості предмет з наявними видимими слідами може бути вилучений, для подальшої їх обробки (порошками (у тому числі люмінесцентними), парами ціанокрилату, йоду тощо) з метою підсилення контрасту, фотографування та виготовлення їх копії за допомогою слідокопійовальних матеріалів (дактилоскопічних плівок, стрічок типу «скотч» тощо). Спеціаліст проводить усі виміри розташування об'єктів та слідів за допомогою рулетки, лінійки, штангенциркуля тощо з якнайбільшою точністю. Розміри, що показують місце розташування слідів та предметів-слідоносіїв на місці події, слідів на предметах визначаються по відношенню до двох постійних точок на місці події, предметі, відповідно [2].

Специфікою слідової інформації біологічного походження є те, що вона залишається на предметах у результаті як контактної, так і безконтактної взаємодії.

Залишення людиною біологічного матеріалу на предметах може відбуватися під час розмови, сміху, кашлю, чхання, забруднення рукавичок клітинним матеріалом, перенесеним зі шкіри на об'єкт (шляхом торкання до обличчя та інших відкритих ділянок тіла або дотику чи контакту з такими предметами, як мобільні телефони, ручки, окуляри, лінійки, рулетки тощо).

Наслідками випадкового характеру утворення біологічних слідів є забруднення предметів біоматеріалом осіб, які беруть участь у слідчих (розшукових) діях, та втрата слідової інформації через некоректне поводження з об'єктами-носіями.

Під час проведення огляду місця події з можливим вилученням об'єктів біологічного походження, потрібно дотримуватися певних вимог, спрямованих на мінімізацію біологічного забруднення (контамінації) об'єктів та якнайшвидшого направлення їх до лабораторії. Це стосується як працівників, що безпосередньо проводять огляд місця події (слідчий, судмедексперт, інспектор-криміналіст, спеціаліст-вибухотехнік), так і інших осіб, присутніх під час огляду (керівники правоохоронних органів, дільничні та оперативні працівники, поняті та ін.).

Робота зі слідами біологічного походження, через їх специфічність (відсутність стійкої структури, швидка зміна зовнішнього виду під впливом фізичних факторів тощо), потребує спеціальних знань, засобів і методів із їх пошуку, виявлення, фіксації та вилучення.

У той же час існують певні особливості та проблемні питання під час роботи із слідами біологічного походження, починаючи з вилучення під час огляду місця події та закінчуючи направленням їх на експертизу. Причини, що викликають ці проблеми є як об'єктивними (давність слідів, особливі умови зберігання та транспортування, погодні умови, що впливають на сліди, тощо), так і суб'єктивними (неінформованість ініціатора про порядок роботи зі слідами, наявність слідів у тих чи інших об'єктах, неправильне поводження зі слідами тощо).

Наведемо деякі типові недоліки, що мають місце при вилученні біологічних слідів: неправильне упакування вологих об'єктів із слідами біологічного походження; вилучення об'єктів, на яких передбачається наявність слідів біологічного походження, проводиться за умов, які не виключають їх забруднення (випадкове забруднення

вилучених об'єктів біологічним матеріалом учасників слідчої (розшукової) дії); використання в якості упаковки бувших у вжитку поліетиленових пакетів, мішків тощо; об'єднання слідів біологічного походження з різних ділянок предмета-носія; ігнорування слідчими використання допомоги спеціалістів у дослідженні обстановки місця події; низька якість технічного оснащення спеціаліста.

На підставі проведеного аналізу проблемних питань [3], з метою підвищення якості вилучених слідів біологічного походження під час огляду місця події, пропонуємо проводити теоретичні та практичні заняття з працівниками слідчих підрозділів Національної поліції із залученням спеціалістів-біологів Експертної служби МВС України. Крім того, роль спеціаліста при проведенні огляду місця події необхідно розглядати в широкому контексті: не лише як суб'єкта з надання технічної й консультативної допомоги слідчому, а й як активного учасника пізнавального процесу, спрямованого на встановлення всебічної, повної та об'єктивної інформації про обставини злочину і злочинця.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13.04.2012 № 4651- VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

2. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій: навчальний посібник / Є.Ю. Свобода, А.В. Кофанов, А.В. Самодін та ін. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 432 с.

3. Про вилучення об'єктів біологічного походження та призначення молекулярно-генетичних експертиз: інформаційний лист. Київ, ДНДЕКЦ. 2017. 10 с.